

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI/1

Dinler Tarihi Araştırmaları-I

(Sempozyum: 08-09 Kasım 1996, Ankara)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	61203
Tas. No:	209 DİN.T

ANKARA

1998

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ
Necatibey Cad. No. 18/16 Kızılay-ANKARA

Yayın No: 1
ISBN: 975-94505-0-X

Bu kitap;
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşl etmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanıp basılmıştır.
(0.312) 425 27 75 Fax: 417 00 03

PROF. DR. HİKMET TANYU'DAN GÜNÜMÜZE DİNLER TARİHİ ÇALIŞMALARI

Dr. Baki ADAM

Teşekkür ederim Hocam.

Şimdi benden önce konuşan hocalarım, Merhum Hikmet Tanyu Hocanın şahsiyeti, fikirleri ve dinler tarihçiliğiyle ilgili yönleri hakkında birçok bilgi verdiler.

Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dan günümüze Türkiye'de dinler tarihi çalışmalarının geldiği noktayı özetlemeden önce, ben de onun bir varisi olarak, kendimi bir varisi olarak sayıyorum; çünkü, hem dinler tarihi sahasında çalışıyorum hem de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde onun bir zamanlar emek verdiği yerde bulunuyorum şu anda. Dolayısıyla, onunla ilgili birkaç şey söylemeyi bir vefa borcu sayıyorum.

Yine, benden önce konuşan hocalarım, hep onunla yakın mesaisi olan kişilerdi. Ben, ilk hocalarıma nazaran, benden önce konuşan hocalarıma nazaran, dinler tarihi sahasında çalışan Hikmet Tanyu ile irtibatlı olarak ikinci nesil dinler tarihçisi olarak sayıyorum kendimi. Bir bakıma, tabiri caizse, Hikmet Tanyu'nun torunu gibi telakki ediyorum. Onun için, bir torun desini ne kadar tanıyabilirse, benim tanımam....

Prof. Dr. M. Kafalı – Tâbiinden...

Başkan – Tâbiin neslinden...

Dr. Baki Adam – Yani, yanlış bir şeyde kullanmadım inşallah.

BAŞKAN – Yok, doğru...

Dr. Baki Adam – Tâbiin neslinden sayıyorum; dolayısıyla, genç bir dinler tarihçisi olarak, Hikmet Tanyu Hoca hakkında ne hissettiğim konusunda birkaç şey söylemeyi gerekli görüyorum.

Ben, lisans ikinci sınıftayken 1985 yılında, Hoca fakülteden emekli olmuştu; dolayısıyla, hiçbir dersimize de gelmedi. Onunla yakinen mesaim de olmadı. Ancak, emekli olduktan sonra ben dinler tarihi kürsüsünün asistanı olarak girdiğimde, birkaç defa Abdurrahman Beyin yanına geldiğinde görüşme fırsatı bulduk; fakat, o kadar detaylı görüşme imkânımız olmadı.

Bununla birlikte, Hocam Prof. Dr. Abdurrahman Küçük onun yanında yetişmiş olması itibariyle ve Hikmet Tanyu Hocanın en çok sevdiği bir talebesi olduğu için...

Başkan – Doğrudur; Hocamın özel sevgisi vardı Abdurrahman Beye.

Dr. Baki Adam – Ben, zaten atıf yaparak söyledim Hocama. Abdurrahman Küçük Bey Hocam, derslerde olsun, özel sohbetlerimizde, Hikmet Tanyu Hocadan bahsetmeyi gerekli görürdü, onun ne kadar çalışkan, üretken olduğunu, millî ve manevî değerlere ne kadar bağlı olduğunu her fırsatta bize anlatırdı. Dolayısıyla, ben, gıyaben de olsa, Hikmet Tanyu Hoca hakkında yeterince belki hocalarım kadar olmasa da, kanaat sahibi, bilgi sahibi oldum. Hatta, ben, fakülteye ilk asistan olarak girdiğim zaman, bu hocalarımdan birisi "hangi kürsüdesin" diye sorduğunda dinler tarihi demiştim. O hocam, "Hikmet Tanyu'nun kürsüsü mü" diye sormuştu. Yani, benim zihnimde, hocamın bu söylediği, bu verdiği cevap, dinler tarihi ile Hikmet Tanyu ismini özdeşleştirmiştir. Dolayısıyla, ben, Hikmet Tanyu Hocayı yakinen tanımış olmasam da, onun varisi, bir bakıma torunu olmam dolayısıyla, her zaman onu manevî şahsiyetinin nüfuzunu. üzerimde hissettiğimi söyleyebilirim.

Hikmet Tanyu Hocanın dinler tarihçiliği ve Türk dini tarihi çalışmalarıyla ilgili hocalarım bilgi verdiler. Ben, Hikmet Tanyu Hocadan bugüne dinler tarihi çalışmalarının geldiği noktayı tespit etmek için bir metin hazırlamıştım; fakat, zamanın uzaması ve havanında sıcak olması dolayısıyla, sadece birkaç şeyi söyleyip sözümü kesmek istiyorum.

Prof. Dr. Hikmet Tanyu, akademik çalışmalarında Türk kültürü ile ilgili çalışmalara büyük yer vermiştir. Onun Dinler Tarihçiliği, bir bakıma Türk kültür tarihçiliğidir. Adak, taş, dağ vb konularla ilgili çalışmaları, Eski Türk Dini ile ilgili araştırmaları, onun akademik çalışmalarının temelini teşkil etmektedir. Prof. Dr. Hikmet Tanyu, ilk Türk akademisyen dinler tarihçisi olarak, Dinler Tarihi çalışmalarını genelden özele indirmiş, Türk Dinî Tarihi'ne yönelmiştir. O, yanında çalışanlara da genelde bu alanda tezler vermiş ve onları bu alanda yönlendirmiştir. Onun Dinler Tarihi çalışmalarını Türk Dinî Tarihi'ne yönelmiş olması, Dinler Tarihi'nin Türkiye'ye özgü bir bilim olarak gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Hikmet Tanyu'nun bu yöndeki çalışmaları yabancı dilde yayınlanıp dışarıya tanıtılabilseydi, kanaatimce, Batıdaki Dinler Tarihi çalışmalarına önemli bir katkıda bulunulmuş ve Türkiye'nin bu alanda adı duyurulmuş olurdu.

Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun "Tarih Boyunca Türkler ve Yahudiler", "Yehova Şahitleri", "Nuhun Gemisi-Ağrı Dağı-Ermeniler", "İslam Dininin Düşmanları ve Allah'a İnananlar" gibi Türk Dinî Tarihi dışında, diğer dinlerle ilgili çalışmalarına baktığımızda, onun, genelde, savunmacı ve eleştirci bir tavır takındığını görmekteyiz. Millî ve manevî değerlere çok önem veren, Türkiye üzerinde oynanan oyunlara karşı hassasiyet gösteren Hoca'nın bu çalışmaları bir boşluğu doldurmak için yapılmıştır. Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun yetiştiği ortam, bu tür çalışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır.

Merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Ankara İlahiyat Fakültesi'nde, Dinler Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalıştığı yıllarda birçok dinler tarihçisi yetiştirmiştir. Prof. Dr. Günay Tümer, Prof. Dr. Mehmet Aydın ve Prof. Dr. Abdurrahman Küçük onun yanında asistan olarak yetişmiş dinler tarihçileridir. Onların doktora ve doçentlik tezlerini yönetmiş, onları yönlendirmiştir. Merhum Hoca, ayrıca İslam Enstitülerinde Dinler Tarihi öğretim görevlisi olarak çalışanların öğretim üyeliği takdim tezlerini de yönetmiş, daha sonra onların bir çoğunu doktora yaptırmıştır. Bunun dışında, dışardan Hoca'nın yanında doktora yapanlar da olmuştur. Türkiye'de bugün İlahiyat Fakültelerinde Profesör ünvanıyla Dinler Tarihcisi olarak çalışanların hemen hemen hepsi, merhum Hoca'nın eğitiminden geçmiştir.

İlk Türk Dinler Tarihi akademisyeni Prof. Dr. Hikmet Tanyu Hoca'nın danışmanlığında yapılan tez çalışmalarına baktığımızda, onun amacının ve ilşkelerinin bu çalışmalara da yansıdığını görmekteyiz. Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun yanında yapılan bu tez çalışmalarını, konuları itibariyle şu kategoriler altında toplayıp, genel bir çerçeve çizebiliriz: Prof. Dr. Hikmet Tanyu, yanında çalışan dinler tarihçilerine şu konularda tez yaptırmıştır:

1. Müslüman bilginlerin dinler tarihçiliği yönüyle ilgili çalışmalar (Günay Tümer'in "Biruniye Göre Dinler ve İslam Dini", Ö.Faruk Harman'ın, "Dinler Tarihi Açısından Şehristani ve el-Milel ve'n-Nihal" isimli doktora tezleri).

2. Türkiye'deki İslam dışı dinî cemaatler, Kiliseler ve bunların Türkiye ile ilgili yönleri hakkında çalışmalar (Süreyya Şahin'in "Fener Patrikhanesi ve Türkiye", Abdurrahman Küçük'ün "Sabatay Sevi ve Cemaatı Üzerine Bir Araştırma" isimli doktora tezleri).

3. Müslüman olmayan Türk kavimlerinin dinleriyle ilgili çalışmalar (Şaban Kuzgun'un "Hazar ve Karay Türkleri: Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi", Harun Güngör'ün "Gagauzların Dinî İnanışları Üzerine Bir Araştırma" isimli doktora tezleri).

4. Karşılaştırmalı fenomen çalışmaları (Mehmet Aydın'ın "İlahi Dinlerde Şeytan", Osman Cilacı'nın "İlahi Dinlerde Dua" isimli doktora tezleriyle Günay Tümer'in "Hıristiyan ve İslam Dinlerinde Meryem" isimli doçentlik tezi bu alanda yapılan çalışmalara örnektir).

5. Eski Türk Dini ile ilgili çalışmalar (M. Turan Özdemir'in "Eski Türklerde Şamanlıkla İlgili İnançlar Üzerine İncelemeler" isimli doktora tezi).

6. Dinin menşei ile ilgili teoriler üzerine çalışmalar (Ali Galip Erdican'ın "Totemizmin Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma" isimli doktora tezi).

7. Belli bir din üzerine genel çalışmalar (Cenap Yakar'ın "Pali Kaynaklarına Göre Buddizm" isimli doktora tezi).

8. Reddiyelerle ilgili çalışmalar (Mehmet Aydın'ın "Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiereler ve Tartışma Konuları" isimli doçentlik tezi).

Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun doğrudan öğrencisi olmayan fakat çalışmalarını onunla sürdüren Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu'nun "Dinlerde Mehdi İnanıcı ve Tasavvurları" isimli doçentlik tezini "Karşılaştırmalı fenomen çalışmaları" kısmına dahil edip, "Lefayaette Ron Hubbard ve Sayentoloji Mezhebi" isimli Profesörlük takdim tezini İslam dışı dini mezheplerle ilgili bir çalışma sayıp ayrı bir kategoriye dahil edebiliriz. Yukarıda maddeler halinde sıraladığımız çalışma alanlarını gözönüne aldığımızda, Prof. Dr. Hikmet Tanyu ile genelden özele, Türk Dini Tarihi'ne indirgenmiş Dinler Tarihi çalışmalarının tekrar, onun nezaretinde, genele çıkıp bir çok alana yayıldığını görmekteyiz. Bu ilk nesil dinler tarihçilerinin tez dışı çalışmalarını da hesaba kattığımızda yukarıda, zikrettiğimiz kategorilerin sayısı daha da artmaktadır.

Merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun yanında yetişen akademisyenlerin yeni kurulan İlahiyat Fakültelerine dağılmasından sonra, Dinler Tarihi'nin her alanında tez çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Bugüne kadar, Ankara, İstanbul, Konya, Bursa, Kayseri, Samsun ve Erzurum İlahiyat Fakültelerinde Dinler Tarihi sahasında bir çok yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır. Elde ettiğimiz bilgilerden hareketle, halen yapılmakta olan tezler da dahil olmak üzere, bu tez çalışmalarının konularını şu şekilde kategorilere ayırıp, Türkiye'deki Dinler Tarihi ile ilgili çalışmaların bugünkü durumunun bir panoramasını oluşturmak mümkündür:

1. Bölgesel folklorik çalışmalar (Yahyalı çevresindeki Varsakların Dini Folkloründe Gelenek ve Değişmeler, İzmir ve Çevresindeki Adak Yerleri Üzerine Bir Araştırma).

2. Müslüman bilginlerin dinler tarihçiliği yönüyle ilgili çalışmalar (İbn Hazm, Makdisi, Ebu'l-Maalı, Fahreddin Razi vb Müslüman bilginlerle ilgili çalışmalar bunların başlıcalarıdır).

3. Belli bir dindeki bir fenomeni inceleme çalışmaları (Yahudilikte Şabat, Hıristiyanlıkta Kıyamet).

4. Bir fenomeni birden fazla dinde mukayeseli olarak inceleme çalışmaları (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Adem, Dinlerde Hac İbadeti,

Dinlerde Temizlik Anlayışı, İlahî Dinlerde Tövbe, İlahi Dinlerde Bereket, İlahi Dinlerde melek, İlahi Dinlerde Semboller, İlahi Dinlerin Kutsal kitaplarında Peygamberlik Anlayışı).

5. Bölgesel dinler üzerinde yapılan çalışmalar (Eski Anadolu Dinleri, İslam'ın İlk Geldiği Dönem'de Hicaz Bölgesindeki Diğer Dinler).

6. Tek bir din üzerine genel çalışmalar (Sabilik, Sihizm ve Yahudilik üzerine yapılan çalışmalar bunlardandır).

7. Mezhepler üzerine yapılan çalışmalar (Unitaryanizmin Doğuşu ve Buna Sebep Olan Amiller, Antakya Süryani kilisesi Doğuşu ve Gelişmesi, I-V Asırlarda Süryani Kilisesi, Keldani Kilisesi).

8. Kur'an'da adı geçen eski kavimlerle ilgili çalışmalar (Ad ve Semud Kavmi).

9. Türk Dünyasının dini ile ilgili çalışmalar (Kafkasyada Yaşayan Türklerin Dini Üzerine Sosyo-Kültürel Bir Araştırma, Azerbaycan Dini Tarihi).

10. Reddiyeler üzerine yapılan çalışmalar (Ali b. Rabben et-Taberi ve Eseri er-Redd ala'n-Nasârâ).

11. Türkiyedeki azınlıklarla ilgili çalışmalar (İstanbul Yahudileri, Fatih Dönemi Hıristiyan Azınlıkların Sosyal ve Dini Durumu, XVII. Yüzyılda Konyada Yaşayan Gayri Müslimlerin Sosyal ve Dini Yaşayış Durumları).

12. Dinlerdeki herhangi bir olayın incelenmesi ile ilgili çalışmalar (Kadıköy Konsili, II.Vatikan Konsili).

13. Kutsal metinler üzerine yapılan çalışmalar (Hint Vedaları, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat ve Yahudi Hayatındaki Yeri).

14. Arşiv vesikalarına dayalı çalışmalar (Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Yahudilik, Tanzimattan Cumhuriyete Kadar İstanbul'daki Gayri Müslim Okullar).

15. Kur'an'daki dinlerle ilgili çalışmalar (K.Kerim Açısından İslam Dışı Dinler, Kur'an-ı Kerimde Adı Geçen Dinler).

16. İslam kültürü açısından diğer dinlerle ilgili çalışmalar (İslam Kaynaklarına Göre Hz.İsa'nın Akıbeti Meselesi, Kütübü Sitt'e'de Hz İsa, Hadislere Göre Yahudiler ve Yahudilik).

17. Dinlerarası ilişkilerle ilgili çalışmalar (Hz. Peygamberin Ehli Kitapla İlişkileri; XVII.Yüzyılın İkinci Yarısında Konya'da Yaşayan Müslüman ve Gayri Müslim İlişkileri).

18. Misyonerlikle ilgili çalışmalar (Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Misyoner Faaliyetleri).

Burada kategoriler halinde sıraladığımız ve örnekler verdiğimiz çalışma alanlarında yapılan tezler, birkaç tanesi hariç, Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun yanında yetişmiş dinler tarihçilerinin nezaretinde yapılan veya halen devam eden yüksek lisans ve doktora tezleridir. Kitap, makale, tebliğ vb çalışmaları gözönüne aldığımızda, bu çeşitlenme daha da artmaktadır.

Yukarıda aksettirdiğimiz bu manzara, Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dan günümüze kadar Türkiye'de Dinler Tarihi adına hertürlü konunun işlendiğini göstermektedir. Ağırlık, Yahudilik ve Hıristiyanlığa verilmiştir. Hint dinleriyle ilgili birkaç çalışmanın dışında, diğer dinler ve dinî sistemlerle ilgili tez çalışmaları, bizim tesbit edebildiğimiz kadarıyla, yoktur. Taoizm ve Konfüçyanizm gibi Çin dinleri, Japon dinleri, Mitraizm, Maniheizm, Zerdüştilik, Mecusilik gibi eski ortadoğu dinleri, bugüne kadar yapılan tez çalışmalarında ihmal edilmiş görünmektedir. Halbuki bugün, Türkiye'nin ihtiyaçları açısından, bu dinler üzerinde de tez çalışmaları yapmak gerekmektedir. Özellikle, Taoizm, Buddizm ve Hinduzm'le ilgili tez çalışmalarına biraz daha fazla önem verilmelidir. Bu dinler, bugün Türkiye'de etkisini hissettirmekte, Ruh ve Madde Yayınları ve Metapisişik Tetkikler ve İlmî Araştırmalar Derneği gibi kurumlar vasıtasıyla bunlarla ilgili telif ve çeviri çalışmalar Türkçeye aktarılmaktadır. Zerdüştilik ve diğer eski Ortadoğu dinleriyle ilgili çeviri ve telif çalışmalar da gazeteci ve benzeri amatörlerce yapılmaktadır. Bütün bu çalışmalar, İlahiyat Fakültelerindeki Dinler Tarihi çalışmalarının hedef ve amaçlarına aykırı bir amaç taşımaktadır.

Yukarıda zikrettiğimiz dinler üzerinde çalışılmaması, Türkiye'de Dinler Tarihi'nin İlahiyat Fakültelerinin bünyesinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Yahudilik ve Hıristiyanlık dışındaki dinler ve dinî sistemler İslamî bilimleri doğrudan ilgilendirmediğinden, bu dinler üzerinde çalışmak gereksiz bir lüks gibi algılanmaktadır.

Dinler Tarihi sahasında yapılan tez çalışmalarını Fakülteler bazında dikkate aldığımızda, karşımıza şöyle bir manzara da çıkmaktadır: İstanbul'da, Yahudilikle ilgili çalışmalar ağırlık merkezini teşkil etmektedir. Bursa'da, genelde, ilahi dinlerde karşılaştırmalı fenomen çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Ankara, Konya ve Kayseri İlahiyat Fakültelerinde, hemen hemen, yukarıda zikrettiğimiz her kategoride çalışmalar yapılmaktadır. En az tezin hazırlandığı Samsun'da ise daha az kategoride çalışmalar sürdürülmektedir.

Türkiye'de, Dinler Tarihi'nin alt disiplini olan Din Fenomenolojisi sahasında çalışan akademisyen henüz yoktur. Bu disiplin, Türkiye'de el atılmamış sahadır. Fenomenolojik bir çalışma olduğu ileri sürülen bir kaç tez çalışması yapılmışsa da, bunların salt karşılaştırmalı çalışmalardan farkının ne olduğu belli değildir. Yüksek lisans ve doktora dersleri arasında bu di-

siplinle ilgili bazı dersler verilmekteyse de, mahiyeti, konusu, sınırları ve metodolojik yapısı hakkında bir kaç çeviriden başka çalışma bulunmamaktadır.

Bir danışmanın nezaretinde çok fazla kategoride tez çalışmalarının yapılması, bir çok konunun günyüzüne çıkarılması yanında olumsuz bir netice de doğurmaktadır. Tezlerin bilimsel muhtevalarının kontrolünün zorluğu dolayısıyla, yetersiz tezler ortaya çıkmaktadır. Bazen, muhteva bakımından mükerrer tezler yapılmaktadır.

Dinler Tarihi sahasında yapılan tez çalışmalarının geneline göz attığımızda, ilahi dinlerle ilgili mukayeseli çalışmaların ekseriyette olduğu görülmektedir. Diğer çalışma alanlarına göre kaynağın bol olması ve örnek çalışmaların çokluğu sebebiyle, konuyu işleme bakımından kolay bir çalışma tarzı olmasından, bu tür çalışmalara fazlaca itibar edildiği görülmektedir. Bu tez çalışmalarında, genellikle, İslam'a merkezi yer verilmekte; Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki fenomenler, İslâm esas alınmak suretiyle incelenmektedir. Neticede, daima, İslam'daki fenomenlerin Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki fenomenlerden üstün olduğu, açık ifadelerle vurgulanmaktadır. Bu tür karşılaştırmalı fenomen çalışmalarında tasvir edicilikten ziyade değer biçici metod uygulanmaktadır. Böyle çalışmaların İslam'a ve Türk kültürüne ne gibi reel değerler kazandıracığı tartışılabilir. Dinler Tarihi disiplinin İlahiyat Fakültelerinde yer alması dolayısıyla, bu teolojik tutum normal karşılanabilir. Çünkü, bu alanda çalışanların çoğu, orta öğrenimini İmam-Hatip Liselerinde, yüksek öğrenimini ise, hemen hemen tümü, eski İslam Enstitülerinde veya İlahiyat Fakültelerinde görmüştür. Yani, Türkiye'deki dinler tarihçileri ilahiyat eğitim ve öğretiminden geçmiştir. Bu yüzden, dinler tarihçileri her şeyden önce ilahiyatçıdır. Ayrıca, şunu da belirtmek gerekir ki, Dinler Tarihi dersleri sadece, din eğitimi veren okul ve fakültelerde okutulmaktadır. Bunun açık ifadesi şudur: İlahiyat Fakültelerindeki Dinler Tarihi disiplini objektif sosyal bir din bilimi olmaktan ziyade bir ilahiyat (teoloji) disiplindir.

Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinin bünyesinde yer alan Dinler Tarihi disiplini, en azından şimdilik, İslam'ın ve Türk kültürünün ihtiyaçları açısından bir "ilahiyat" disiplini olarak kalmak durumundadır. Çünkü, bu disiplinle, ilahiyat eğitiminden geçmiş kimseler uğraşmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'deki dinler tarihçilerinin, çalışmalarının İslâm'a ve Türk kültürüne ne gibi katkılar sağlayacağını gözönünde bulundurması kaçınılmazdır. Bir ilahiyatçıdan, dinini paranteze alarak diğer dinleri incelemesi beklenemez. İlahiyat eğitiminden geçmiş, dogma (akaid) okumuş bir dinler tarihçisi de bir tefsirci, bir kelamcı kadar, yeri geldiğinde, dogmatik olma hakkına sahiptir. Ancak, ilahiyatçı kimliği ile, normatif değil, objektif ve deskriptif bir din bi-

limi olan Dinler Tarihi arasındaki dengenin iyi ayarlanması gerekmektedir. İlahiyatçı bir dinler tarihçisi, ilahiyatçı kimliğini belirgin bir şekilde daima ön plana çıkararak, yersiz yorumlara, çarpıtmalara gitmemelidir. Böyle bir dinler tarihçiliğinin inandırıcılığı, ciddiliği olmadığı için hiçbir yere faydası da dokunmaz. Sadece, yanlışlar ve çarpıklıklar üzerine kurulmuş bir din kültürünün oluşmasını sağlar. Bunu, akademisyen olmayan amatörler zaten yeterince yapmaktadır. Akademisyen bir dinler tarihçisinin görevi, kamuoyunun hazır bulunmuşluğunu gözönüne alarak, önyargılarla örülü çalışmalar sunmak değildir. Dinler Tarihinin dinî kültürün yenilenmesinde önemli vasıta olduğunun şuuruna varan akademisyen bir dinler tarihçisi, bazen toplumda yerleşmiş olan, faydadan ziyade zarar getiren yanlış inanışların, tasavvurların ve hatta ideolojilerin tersine olan çalışmalar da yapmalı ve bunları kamuoyuna sunmalıdır. Bilimsel gerçeklikten uzak olarak, kuru kuruya İslâm'ın üstünlüğünü savunmak gibi çabaya da girmemelidir. İslâm, kendi sınırları içinde, inanırlarının kalbinde ve yaşayışında üstünlüğünü ispat eden bir dindir.

Türkiye'deki Dinler Tarihi çalışmalarının bugün geldiği nokta açısından belirtilmesi gereken başka bir husus da şudur: İlahiyat Fakültelerinde yapılan çalışmaların dışında, hiç de azımsanmayacak derecede, dışarda da Dinler Tarihi çalışmaları yapılmaktadır. Hatta sosyal bir din bilimi olarak Dinler Tarihi'nin İlahiyat Fakültelerinin dışında geliştiğini söylemek, fazla abartılı bulunmamalıdır. Dinler Tarihi'nin ilk klasiklerinin çevirisi dışarda yapılmıştır. James Frazer'in Altın Dal'ı (Golden Bough), Malinowski'nin "Büyü, Bilim ve Din"i (Magie, Wissenschaft und Religion Ündandere Schriften), Freud'un "Totem ve Tabu"su (Totem und Tabu), Durkheim'in "İbtidai Hayatın Dini Şekilleri" (Formes Elementaires de la vie Religieuse) isimli eseri dinler tarihçisi olmayanlarca Türkçeye çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Bunların dışında, Türkiye'de ismi en çok bilinen Mircae Eliade'ın dört çalışması ve mitoloji ile ilgili birçok Batılı çalışma da Türkçeye çevrilmiştir. Netice olarak, Türkiye'deki Dinler Tarihi çalışmaları iki koldan sürdürülmektedir. Fakat, bu kollar arasında bir iletişim bulunmamaktadır. İkinci kolda çalışma yapanlar, İlahiyat Fakültelerindeki çalışmalardan habersizdir.

Belli bir dönem İlahiyat Fakültelerinde olumsuz tavır takınılan Dinler Tarihi sahasında çalışma yapma eğilimin artması ve bu alanda akademisyenlerin çoğalması, Dinler Tarihi'nin Türki'yede gelişmesi açısından olumlu bir neticedir. Özel alanlara kayıp özgün ve kaliteli çalışmalar veren dinler tarihçileri bulunmaktadır. Prof. Dr. Harun Güngör, çalışmalarını bir Türk kavmi olan Gagauzlar üzerine yoğunlaştırmıştır. Prof. Dr. Harun Güngör, Gagauzlar üzerine yaptığı özgün çalışmalarla ismini yurt içinde ve yurtdışında duyurmuştur. Samsun İlahiyat Fakültesi'nden Dr.Şinasi Gündüz; Sa-

biiler, İzmir İlahiyat Fakültesi'nden Dr. Ali İhsan Yitik de Hint Dinleri üzerindeki çalışmalarıyla özel alana kaymışlardır. Yeterli imkan sağlandığında, Dinler Tarihi sahasında kaliteli akademisyenlerin önümüzdeki yıllarda artacağı bir gerçektir. Bunun işaretleri görülmektedir. Öyle inanıyoruz ki, ileriki yıllarda Türkiye'deki Dinler Tarihi çalışmaları rayına oturacak ve bu alanda çalışanların birbiriyle iletişim kurup işbirliğine gitmesiyle Türk kültürüne ve İslamî bilimlere katkı yapacak daha kaliteli çalışmalar ortaya çıkacaktır. Böylece, yıllardan beri İlahiyat Fakültelerinin bünyesinde iğreti bir şekilde duran Dinler Tarihi disiplini ağırlığını hissettirecek ve İlahiyat disiplinleri arasında kendine önemli bir yer açacaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Dinler Tarihi'nin, mukayeseli din çalışmalarının önemi İlahiyat Fakültelerinde hissedilmeye başlanmıştır. Hadis, Tefsir gibi temel İslam bilimleri sahasında yapılan çalışmalarda, farkında olunmadan, Dinler Tarihi sahasına girilmiş bulunmaktadır. Dinler Tarihi'nin metodolojisine, yapısına ve kavramlarına vakıf olunmadığından bu tür çalışmalarda eksiklikler tesbit edilmektedir. Bunun için dinler tarihçilerine önemli görevler düşmektedir. Merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun koyduğu ilkeler ve amaçlar çerçevesinde, Türk kültürüne ve İslamî disiplinlere katkı sağlayacak çalışmalar yapmak, yeni yetişen dinler tarihçilerinin görevi olmaktadır.

Şu anda, Türkiye'de Dinler Tarihi çalışmalarının geldiği nokta açısından sevindirici, önemli bir gelişme meydana gelmiştir. Köklü bir geleneğe ve misyona sahip olan dinler tarihçileri, İlahiyat Fakültelerinde ilk defa bir şeyi gerçekleştirmiş, bir araya gelerek bir dernek kurmuşlardır. Merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun ismiyle özdeşleşen Dinler Tarihi adına, "Dinler Tarihi Derneği" adı altında artık bir dernek bulunmaktadır. Bu derneğin altmışı aşkın kayıtlı üyesi vardır. Önümüzdeki yıllarda bu sayı daha da artacaktır. Derneğin amacı, Türkiye'de Dinler Tarihi sahasında çalışanlar arasında işbirliğini ve bilgi alışverişini sağlamak, toplantılar düzenlemek, Dinler Tarihinin konu ve problemleriyle ilgili sempozyum, panel vs yapmak, yayınlarda bulunmaktır. Dernek sayesinde, yukarıda belirtilen problemlerin çözüm yolları aranacak; Türkiye'de çalışılması gereken konular belirlenip çalışmaların bir plan dahilinde yürütülmesi sağlanacaktır. Böylece, Dinler Tarihi sahasında çalışanlar ortak projeler üretebilecek, ortak çalışmalar yapabilecektir. Dinler Tarihiyle ilgili çalışmalar bir merkezde toplanacak, bunları yayınlama imkanları araştırılacaktır. Dinler Tarihi için bu dernek, her türlü konuda, bir başvuru mercii olacaktır.

Dernek, ilk faaliyeti olarak, Türkiye'de Dinler Tarihi çalışmalarının kökleşmesini sağlayan merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu'yu anmak için böyle bir toplantıyı düzenlemiş ve dinler tarihçilerini bu toplantıya davet etmiştir. Bir ekolün mensubu olduğunun şuuruna varan dinler tarihçileri, Sakarya'dan, İs-

tanbul'dan, Bursa'dan, İzmir'den, Isparta'dan, Samsun'dan, Erzurum'dan, Elazığ'dan, Kayseri'den ve Ankara'dan, maddî ve manevî külfete katlanarak, bu davete icabet etmiş ve toplantıya katılmıştır. Bu durum, "Hikmet Tanyu" ismi ile Dinler Tarihi'nin birlikteliğini ve özdeşliğini bir kez daha perçinleyerek onun adını yüceltmıştır.

Bu vesileyle, merhumu hayırla yad eder, dinler tarihçilerinin yapacağı çalışmalarla onun ruhunun huzur bulmasını diler, saygılar sunarım.

Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

Başkan – Bakın, Sayın Adam, bundan feragat ediyordunuz; ne güzel oldu, bunları söylediniz.

Şimdi efendim, son konuşmacı arkadaşım, dinler tarihi olmadan diğer dinî, İslâmî branşların yürümesinin zor olacağını, olduğunu; bu bakımdan, dinler tarihinin bu alanlara da ışık tuttuğunu, tutacağını ifade etti; doğrudur ve Hocamızdan sonra dinler tarihinin gittikçe ihtisaslaştığını ve özel ihtisas çalışmalarının yapılmaya başladığını ifade etti; doğrudur. Zamanın geçtiği de doğrudur.

Şimdi, efendim, ben doğru olanı söylüyorum. İlmî, fikrî, insanî şahsiyetiyle Rahmetli Prof. Dr. Sayın Hikmet Tanyu Hocamızı bugün burada birlikte konuştuk. O bize oradan bakıyor ve diyor; nerelere kadar geldiniz ve nerelere gideceksiniz ve ben de buradaki gençlere sesleniyorum: Tanyu, o günlerde, o zorluklar içerisinde bunları yaptı; sizler ne yapacaksınız; sizler de yeni Tanyu'lar olacaksınız ve ancak o şekilde Hocamız Merhum Tanyu'nun ruhu yeniden şad olarak kalacaktır.

Ben, bütün bunları dile getirdikten sonra bu toplantıyı düzenleyen Dinler Tarihi Derneğine, hatıra konuşmalarını bizlerden esirgemeyen bütün konuşmacı, katılımcı arkadaşlarımıza ve panelde tebliğ sunan arkadaşlarımıza özellikle teşekkür ediyorum ve sizlere de dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Hocamıza rahmet diliyorum, Hocamızın ailesi efradına afiyet ve saadetler diliyorum.

Mazlum Türk Müslüman ülkelere başarı, galibiyetler diliyorum ve hepinizi sevgiler ve saygılarla selamlıyorum. (Alkışlar)

Hocamızın ruhuna El-Fatiha.(Amin)

Kur'an ile başladık, Kur'an ile bitirdik.